

ménytelenek, úgy bíróság dönti el a kérdést. Minden vilajetben a döntőbíró szerepét a munkáskonfliktusokban magasrangú hivatalnok látja el. Ha a helyi hatóságok nem tudnak dönteni, úgy az ankarai legfelsőbb döntőbíró elé kerül a kérdés. A betegség és baleset elleni biztosítást az állam kezeli. A törvény kedvezményeiben a külföldi munkások nem részesülnek. Az üzemhygiéniai és munkásvédelmi intézkedések a törvény szentesítése után három évvel lépnek érvénybe.

Amint látható, a török „munkatörvény” jelenlegi formájában feletébb hiányos. Gyakran még elvi megfontolásai is vitathatók. Abban az országban, ahol a munkaviszonyok eddig a munkaadók kényére-kedvére alakultak, még ez a többé-kevésbé tökéletlen törvény is a haladás tényezőjévé lehet. (Márk Viktor)

A NYELVESZET ÉS A TÁRSADALOMKUTATÁS termékeny összekapcsolása jellemzi Ferdinand Brunot egész életművét, akit éppen a szaktudomány módszertanának ez a sajátos beállítása tett a mai francia nyelvudomány általánosan elismert mesterévé. A gondolkodás, a nyelv és a társadalom párhuzamos tanulmányozása, ahogy azt a *La pensée et la langue* című könyvében ajánlotta, nemcsak a nyelvészetet és a nyelvtanítást gazdagíthatja és gazdagítja is egészen újszerű felismerésekkel, hanem egyuttal a történetkutatás és a szociológia kitűnő segédeszköze.

Brunot monumentális munkájának, a francia nyelv történetének legújabb kötete, amely a 18. század nyelvével foglalkozik, új világot vet a francia forradalom történetére, amit pedig éppen az utolsó évtizedek folyamán annyi kitűnő munka tárgyalt és mélyített el. Nem új felismerés, hogy a nyelv társadalmi jelenség s mint ilyen hű tükrö a társadalmi tényeknek. A társadalmi változásokat a szavak változása kíséri. S minél inkább torlódnak a dialektikus átcsapások idején az események, annál gyakrabban és mélyebben változik a nyelv, nemcsak szókinésében, hanem szerkezetében, szellemében. Amikor pedig elérkezik a számadás ideje és a forradalom nyomán lassan kialakul a társadalom új egyensúlya, akkor a nyelvhez is fordulhatunk, ha le akarjuk mérni a változások horderejét és tudni akarjuk, hogyan tükröződnek azok az emberek öntudatában és érzéseiben.

„A szenvedélyek határtalan mértékben felkavarták a lelkeket s ezt a szavak megérezték. Számatalan szót magával ragadott a mithosz, a gyűlölet vagy a szeretet misztikája s olyan érzelmi vagy értelmi jelentést adott neki, amilyennel azelőtt sohasem bírt”, — írja Brunot az előszóban. A forradalom eseményei és szenvedélyei által előidézett változásokat a szavak százain követhetjük. Itt van pl. maga a *révolution*, a latin „*revolutio*”, a „forradalom” szó. A kifejezés eredeti értelme: *körforgás*, amit valamely égítest megtesz, míg pályáján a kiindulópontához visszatér, itt viszont mély társadalmi változást jelent. Ez utóbbi értelme már a Bastille lerombolása előtt is létezett, de „csak 1789 után került át az eszmélkedés területéről a valóságos életbe”. A „*révolution*” szó azután az események folyamán állandóan változtatja értékét és értelmét. Eleinte 1789 szellemét: az emberi jogokat jelenti. Amikor azonban megindul a rémuralom, akkor már a Közjóléti Bizottság *gyors* intézkedéseire vonatkozik. 1793-ban a kormány bejelenti, hogy „forradalmi marad egészen a békéig” s azt érti ez alatt, hogy a kényszerítő körülmények nyomása alatt ideiglenesen félreteszi az 1789-es elveket. A forradalom éveiben a szó nagyon divatos. „Forradalmi tanfolyamokról, forradalmi salétrom gyártásról és forradalmi cserzésről” olvashatunk. A művészetek bizottságának feladata a könyvek osztályozása s megigéri,

hogy „munkáját forradalmian fogja végezni“. Sőt, már beszélni kezdenek, „forradalmi“ logikáról is. Mi sem természetesebb, hogy a *révolution* szó győzelmének idején rossz hírbe kerül szelidebb testvére, az *innover* (ujítani).

Sok olyan szó akad, aminek az értelme ugyan nem változik hirtelen, de annál váratlanabb a kegy, amibe jut. Brunot könyvéből tudjuk meg például, hogy milyen hálátlanok a kortársi nacionalizmus képviselői, amikor elméleti alapvetésükben szinte mindnyájan a francia forradalom eszméinek a bírálatából indulnak ki. Nemcsak mozgalmuk, hanem az azt kifejező terminus is a forradalmi időszaknak köszönheti születését. *Nation!* Mercier kétségtelenül túloz, amikor azt mondja, hogy „ez a szó eddig egyszerű földrajzi kifejezés volt.“ De annál igazabb, hogy a *nation* csak a forradalomban kapta mai értelmét. Ekkor vált sok millió személyt egybefogó egység tulajdonnévévé. Valmynál *Vive la nation!* kiáltással indultak rohamra a köztársaság katonái és *Etes-vous de la Nation?* (a nemzettel tart-e?) kérdést szegezte a jakobinus gyanus polgártársának. (Érdekes viszont, hogy még nem jelenik meg sem a *nationalité*, sem a *nationalisme!*)

Uj értéket nyer a *patrie* szó is. „A haza — írja *Roiland* híres levelében, — nem szó, hanem élőlény“. A hazafiasság, a *patriotisme* a legmagasabb erény. Semmi köze sincs ahhoz, amit később nacionalizmusnak neveznek el. A *Dictionnaire de la Constitution* így határozza meg: „nem jelent gyűlöletet azok ellen az emberek ellen akik nem tartoznak a mi népünkhöz: esküvel ígértünk békét nekik. De kizárólag ragaszkodást sem jelent a rögöz, ahol születünk. A patriotizmus ragaszkodás az iránt az ország iránt, ahol az igazság és az emberiség törvényei uralkodnak, ahol minden embert szerethetünk, aki megérdemli, bárhol legyen hazája, bármilyen legyen vallása és lelkiülete“. A *révolution* szóhoz hasonlóan a *patrie* is számos új szónak adott életet, például: *ultrapatriote*, *patriomane*, *antipatriote*, *patrioticide*, stb. A direktórium alatt ez a szó is indexre került.

A forradalomnak nemcsak kedvenc szavai voltak. Sok kifejezést egyenesen gyűlöl. Ilyenek: *tyrannie aristocratique*, *noble*, *conjuration*, stb.

Brunot külön fejezetet szentelt annak, amit a „forradalom vallásos jellegé“-nek nevez. Bemutatja, hogyan kaptak olyan szavak, amiknek addig csupán felekezeti értelme volt, forradalmi jelentőséget. Az Emberi Jogok Deklarációja *evangélium*, melynek nem hiányoznak buzgó *apostolai* és *misszionáriusai*, akik „polgári kereszteshadjáratot indítanak“, „áldozatot mutatnak be a haza oltárán“ (nemcsak képletesen), forradalmi „breviáriumot“ irnak és megszólaltatják a „szabadság harangjait“. A modern korok egyik legjellegzetesebb szava: a *propaganda*, szintén a francia forradalomnak köszönheti születését. Előtte a *Propaganda* a szentszék egyik kongregációja, melynek a katolikus vallás terjesztése a hitetlenek között a feladata. 1789 után kapja ez a szó azt a kifejezetten politikai értelmet, amivel azóta használják.

Brunot könyve döntőbírája a francia forradalom értelmezése körül folyó aktuális harcoknak. Alapvető felismeréshez segíti hozzá a tárgyilagos megismerésre törekvő kutatót. Nem elég lelkiismeretesen megkérzeni valamely kor dokumentumait, okmányait, meg kell érteni azok pontos jelentését is. „Mit Worte lässt's sich trefflich streiten“ — mondotta Goethe. Brunot módszere ellenszere a szavak Goethe által felpanaszolt határozatlanságának. A nyelv ilyen értelmű tanulmányozása, mint valami pontos műszer rajzolja ki a hatások és ellenhatások görbéjét s így eszköze a valóság megismerésének. (B. A.)